

W rocznicę śmierci Profesor Teresy Zofii Orłoś

11. listopada ubiegłego roku zmarła w Krakowie w wieku 79 lat prof. dr hab. Teresa Zofia Orłoś, wybitna polska bohemistka i językoznawczyni, która całą swoją drogę naukową związała z Uniwersytetem Jagiellońskim. Urodziła się 20.02.1930 roku we Lwowie. Po trudnych latach wojennych przyjechała do Krakowa w 1950 roku.

Pojawiła się tutaj po dłuższym okresie pobytu w Czechach, gdzie uzyskała także świadectwo dojrzałości. W latach 1950–1955 była studentką slawistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od roku 1953 pełniła funkcję asystenta, zdobywając w następnych latach kolejno stopnie naukowe, od doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa poczynając. W latach 1988–1991 pełniła funkcję wicedyrektora Instytutu Filologii Słowiańskiej UJ, a od roku 1995 aż do przejścia na emeryturę (czyli do 2001 roku) piastowała stanowisko kierownika Katedry Filologii Czeskiej i Łużyckiej.

Drogę naukową Profesor Teresy Z. Orłoś zapoczątkowała praca magisterska zatytułowana *Element prasłowiański w dzisiejszym słownictwie czeskim*. Rozprawa ta, napisana pod kierunkiem profesora Tadeusza Lehra-Splawińskiego, okazała się na tyle wartościowa, że w całości została opublikowana (w roku 1958). Od tego momentu w kręgu zainteresowań Teresy Orłoś znalazła się już na stałe problematyka leksykograficzna oraz leksykologiczna. Dziedziny te rozwinęły się z biegiem lat w kilka kręgów badawczych, wśród których można wymienić m. in. historię języka czeskiego, związek czeszczyzny z językiem polskim i innymi językami słowiańskimi oraz zagadnienia frazeologii badane głównie konfrontatywnie. Niektóre prace z tego zakresu mają – zdaniem profesora Henryka Wróbla – charakter prekursorski.

Problematyce polsko-czeskich stosunków językowych (zwłaszcza w okresie odradzania się języka czeskiego) poświęciła Profesor Orłoś kilkadziesiąt publikacji, w tym głównie artykułów. Wśród obszerniejszych opracowań można wymienić monografie: *Zapożyczenia polskie w słowniku Jungmanna* (Kraków 1967), *Polonizmy w czeskim języku literackim* (Kraków 1987), *Studia bohemistyczne I i II* (Kraków 1992), *Tysiąc lat czesko-polskich związków językowych* (Kraków 1993). Tutaj Autorka udowodniła i potwierdziła m.in. swoją hipotezę, że odradzający się w XIX wieku język czeski, czerpał najobficiej z zasobów polskiego słownictwa – w tym głównie z terminologii – nie zaś z języka rosyjskiego, jak do pewnego momentu przypuszczano. W kolejnych opracowaniach Profesor Orłoś kontynuowała wątek zapożyczeń w czeszczyźnie, zwracając w nich jednakże uwagę również na aspekty słowotwórcze i fonetyczne. Kontynuacją oraz swoistym pogłębieniem podjętych wówczas zagadnień były badania wzajemnych wpływów języka czeskiego oraz innych języków słowiańskich. Powstało dzięki temu wiele prac dotyczących pożyczek w czeskiej terminologii naukowej. Uwieńczeniem tego kierunku badań była kolejna monografia zatytułowana *Zapożyczenia słowiańskie w czeskiej terminologii botanicznej i zoologicznej* (Kraków 1972).

Prace te cieszyły się dużym uznaniem wśród polskich i zagranicznych językoznawców, czego potwierdzeniem są ich pozytywne recenzje. Profesor Teresa Orłoś została zresztą uznana przez czeskiego bohemiście, V. Šmilauera, za najlepszą znawczynię dzieła Josefa Jungmanna. Zawdzięczamy Jej też zajęcie się słownikami Petra Lodereckera (*Dział polski a czeski w słowniku Lodereckera*, ZN UJ, Prace Językoznawcze 1979; *Bohemizmy w polskim dziale słownika Lodereckera a autorstwo tego*

działu, Opuscula Polono-Slavica 1979), Vuka Karadžića (*Nazewnictwo ornitologiczne w słowniku Vuka Karadžića*, Sprawozdania Kom. Nauk. PAN, Kraków 1987; *Nazwy ptaków w pierwszym wydaniu słownika Vuka Karadžića*, Slavia 56, Praga 1987) czy pracami Jana Gebauera (*Jan Gebauer członkiem AU w Krakowie*, Slavia 58, Praga 1989; *O doktoracie honoris causa UJ Jana Gebauera*, Pamiętnik Słowiański 38/39, 1991).

Dzięki Profesor Teresie Orłoś zwrócono też uwagę na nowe dane pochodzące z kilku rękopisów tzw. depozytu berlińskiego w Bibliotece Jagiellońskiej, które gruntownie przebadala pod kątem filologicznym i językowym. Owocem tychże badań jest kilka artykułów pochodzących z tego okresu, m.in.: *Złomek staroczeskie bible v Krakově* („Slavia” 58, Praga 1989); *Rękopisy czeskie z depozytu berlińskiego BJ* („Rocznik Slawistyczny” 47). Cennym znaleziskiem jest tu zwłaszcza fragment Nowego Testamentu, który datowany jest przez Profesor Orłoś na początek XV wieku.

Oprócz aspektu historycznojęzykowego od lat osiemdziesiątych kontynuowała Teresa Orłoś badania nad problematyką leksykologiczną, ale tym razem pod kątem współczesnej frazeologii czeskiej i polskiej. Uwieńczeniem tych badań są cenne w środowisku bohemistycznym słowniki, w tym np. *Czesko-polski słownik skrzydlatych słów* (Kraków 1996), *Czesko-polski słownik zdradliwych wyrazów i pułapek frazeologicznych* (Kraków 2003) i *Wielki czesko-polski słownik frazeologiczny* (Kraków 2010). Całość badań Teresy Orłoś nad frazeologią przyczyniła się w znaczący sposób do wypracowania metodologii, która – zdaniem profesora Henryka Wróbla – powinna być stosowana we frazeologii konfrontatywnej języków słowiańskich.

Na marginesie prac ściśle naukowych wychodziły też „spod pióra” Profesor T. Orłoś publikacje popularno-naukowe, dotyczące języka czeskiego czy czeskiej kultury, które zostały z wdzięcznością przyjęte przez studentów bohemistyki jako dodatkowe źródła informacji. Wątek dydaktyczny to cały osobny rozdział w życiu Teresy Orłoś, z której wiedzy i dorobku naukowego korzystali i wciąż korzystają zarówno początkujący bohemiści, jak też doświadczeni badacze-sławiści.

Pod jej kierunkiem napisano wiele prac doktorskich, opiniowała doktoraty, habilitacje i profesury. Uczniami i dłużnikami Pani Profesor czujemy się wszyscy my, krakowscy (i nie tylko) bohemiści.

Za swoją pracę i oddanie Uniwersytetowi Teresa Zofia Orłoś została odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Kawalerskim Orderu Polski.

Elżbieta Szczępańska, Kraków